

'אהיה כטל לישראל' – על ייחודו של הטל במקרא, בהלכה ובהגות

הקדמה

ביום טוב ראשון של פסח בתפילת מוסף מפסיקים לומר 'מוריד הגשם' ומתחילים לומר 'מוריד הטל', ובשמיני עצרת בתפילת מוסף מתחילים לומר 'מוריד הגשם'.¹ למרות הדמיון במבנה החיצוני בין הזכרת הטל ובין הזכרת הגשם בתפילה, יש הבדל מהותי ביניהם. במאמר זה, נעמוד על ההבדלים שבין הטל והמטר במקרא, בהלכה ובהגות היהודית.

א. הטל במקרא

1. טל לא נעצר

ירידת הגשם על הארץ יכולה להיעצר: 'ועצר את השמים ולא יהיה מטר',² אולם הטל לעולם לא נעצר.³ וברש"י:⁴ 'שאלמלא הן (טל ורוחות) אין העולם מתקיים'. הגמ' במסכת תענית⁵ לומדת זאת מספר מלכים. אליהו נשבע לאחאב: 'אם יהיה בימים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי',⁶ וכשחזר אחאב בתשובה אמר ה' לאלהיו: 'לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה',⁷ ולא נאמר לו ואתנה טל ומטר, כי הטל לא נעצר לעולם, אפילו בשנים אלו.⁸ ומה שאלהיו נשבע לאחאב במניעת הטל, כוונתו הייתה שלא יהיה טל של ברכה.

1. רמב"ם, הל' תפילה פ"ב הט"ו; טור, או"ח סי' קיד; שו"ע, או"ח סי' קיד סעי' א.

2. דברים יא, יז.

3. בילקוט שמעוני, מיכה, רמז תקנג, הביטוי 'אין שליט בטל'.

4. רש"י, תענית ג ע"א ד"ה לפי שאינן נעצרים.

5. תענית ג ע"א וע"ב.

6. מלכים א' יז, א; ובילקוט שמעוני, מלכים ס' רז; אחאב התריס כלפי אליהו ואמר: הרי כתוב בתורה 'השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים ועצר את השמים'. והנה, עתה כל ישראל עובדים ע"ז, ובכל זאת הגשם לא נעצר. ועל דברי אחאב אלו הגיב אליהו ונשבע לעצור את הגשם.

7. שם, יח א.

8. בירושלמי, תענית פ"א ה"א, משמע שהטל נעצר (באופן יוצא מן הכלל) בשל שבועת אליהו. ומה שלא נזכר שחזר הטל כשאחאב חזר בתשובה, נאמרו שם שני תירוצים: א) נדר שהותר מקצתו הותר כולו.

על פי זה מסביר התוספות⁹ את הניסיון הכפול שעשה גדעון בגורן עם גיזת הצמר, כדי לדעת אם ה' יושיע בידו את מדיין. בניסיון הראשון הוא אומר: 'אם טל יהיה על הגיזה לבדה ועל כל הארץ חורב', ועל זה נאמר 'ויהי כן',¹⁰ ובניסיון השני אמר: 'יהי נא חורב אל הגיזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל', ונאמר 'ויעש אלוקים כן'.¹¹ נשאלת השאלה: מדוע היה גדעון צריך לעשות שני ניסיונות? ומדוע רק בניסיון השני כתוב 'ויעש אלוקים כן', ואילו בראשון כתוב 'ויהי כן'? אלא שבניסיון הראשון, כשביקש שכל הארץ תהיה יבשה - לא נענה, כי הטל לא נעצר. וכך פירש גם רש"י בספר שופטים,¹² שבניסיון הראשון הייתה היענות חלקית לבקשתו; ולכן כתוב 'ויהי כן', כי אכן היה טל על הגיזה יותר מבשאר המקומות. אבל כל הארץ לא הייתה יבשה, כי ברית כרותה לטל שלא נעצר. מכיון שהניסיון הראשון לא צלח כל כך, היה צריך גדעון לעשות ניסיון שני. ורק כשאמר שכל הארץ תהיה רטובה ורק הגיזה תהיה יבשה, ניסיון זה התקיים באופן מלא, ועל זה נאמר 'ויעש אלוקים כן', שהבקשה נענתה במלואה.

הירושלמי¹³ מביא מקור אחר, להתמדתו של הטל:

ר' יעקב דכפר חנון בשם רשב"ל בשעה שעשה אברהם זקנים את רצוני נשבעתי לו שאיני מזיז טל מבניו לעולם מה טעמא? נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם וכתוב תמן: לך טל ילדותך.¹⁴ א"ר יודה בר פזי בדיתיקי [שטר מתנה] נתתיו לאביהם:¹⁵ ויתן לך האלוקים מטל השמים וגו'.

2. טל של ברכה

מה שכתבנו, שטל לא נעצר אף פעם, הכוונה שאין מציאות ללא טל על פני האדמה. ואולם ירידת הטל יכולה להיות לקללה ולא לברכה. תיתכן מציאות שבעקבות חטאים, הטל שיורד אינו מצמיח ואינו לברכה. וכך בספרי על הפסוק 'ועצר את השמים ולא יהיה מטר': 'מניין אפילו טללים ורוחות [שגם הם יעצרון]? תלמוד לומר 'ונתתי את שמיכם כברזל',¹⁶ ופירשו שם שלא יהיה לברכה, כי הטל עצמו לא נעצר. וכן, 'בעוון ביטול תרומות השמים נעצרים מלהוריד טל ומטר',¹⁷ והכוונה שבעקבות החטא, לא ירד הטל לברכה. וכך בנביא חגי: 'על כן כלאו שמים מטל'.¹⁸ וכן שנינו בסוטה:¹⁹ 'משחרב בית

(ב) הטל חזר בזמן החייאת בנה של האישה הצרפית, שאמר לו הקב"ה לאליהו: 'לך והתר נדרו של טל ואני מחיה בנה של צרפית'.

9. תענית ג ע"א ד"ה ואילו טל.

10. שופטים ו, לז-לח.

11. שם, שם לט-מ.

12. רש"י, שופטים לח ד"ה ויהי כן.

13. תענית פ"א ה"א.

14. תהילים קי, ג-ד.

15. בראשית כז, כח.

16. ויקרא כו, יט; ספרי, דברים פיסקה מ.

17. שבת לב ע"ב.

18. חגי א, י.

19. סוטה פ"ט מ"א.

המקדש לא ירד הטל לברכה'. במסכת סוכה נכתב שמעלים ומורידים את הלולב לארבע רוחות. הטעם הוא ש'מעלה ומוריד לעצור טללים רעים',²⁰ וכך גם בהנפת העומר - 'כדי לבטל טללים קשים'.²¹ זו הסיבה שבפיוט לפני הזכרת הטל אנחנו מבקשים שהטל שיירד יהיה 'לברכה ולא לקללה'.

3. עולם הדימויים של הטל במקרא

בספר הושע (יד, ו) מדמה הנביא את הקב"ה לטל: 'אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה'. ה'מצודת דוד' פירש: 'אהיה כטל לישראל - ר"ל לא תפסוק אהבתי מהם, כמו שאין הטל נעצר מעולם'. וכן ברד"ק:

אהיה כטל לישראל - הפך מה שאמר ויבש מקורו ואמר טל, לפי שאינו נפסק. כן

טוב האל יתברך לא יהיה נפסק מהם וזה יהיה לעתיד בשוב הגלות.

ע"פ מקרא זה הובאה במדרש²² עדיפות הטל על הגשם, ביחסו של הקב"ה לישראל:

אמר ר' אייבו שני דברים שאלו ישראל מלפני הקדוש ברוך הוא ולא שאלו כהוגן, עמדו הנביאים ותיקנו על ידיהם. ישראל אמרו: ויבא **כגשם** לנו,²³ אמרו להן הנביאים לא שאלתם כהוגן, שהגשמים הללו סימן טרחות הן לעולם, יוצאי דרכים מצירים בהם, מפרישי ימים מצירין בהם, טחי גגות מצירין בהם, דורכי גתות מצירין בהם, עומסי גרנות מצירין בהם, מי שבורו מלא מים וגתו מלא יין מצירין בהם, ואתם אומרין ויבא כגשם לנו?! ועמדו הנביאים ותקנו אהיה **כטל** לישראל [שהוא טוב לכולם].

וכך מובא גם ב'ספרי' דברים²⁴ על הפסוק 'תזל כטל אמרתי' שנמשלה התורה לטל:

המטור - מקצת עולם שמחים ומקצת עולם עצבים בו; מי שבורו וגיתו מלא יין

וגיתו וגרנו לפניו מצירים בו יכול אף דברי תורה כן תלמוד לומר תזל כטל אמרתי

מה טל **כל העולם שמחים בו** כך דברי תורה כל העולם שמחים בהם.²⁵

ככלל, הטל במקרא מקיף קשת רחבה של עולם דימויים עשיר שברובו הוא חיובי.²⁶ הטל

מסמל את הרענונות, היוצרת מרץ נעורים, חיים סוערים ותקווה - **כטל ילדות**.²⁷ הוא,

כשמן הטוב למשיחת המלכים והכהנים הגדולים, משמש סמל לשבת אחים גם יחד,

ומקום הברכה והחיים עד העולם - **טל הרמון**.²⁸ הטל מסמל גם את קיומו של עם ישראל

בקרב עמים רבים - **כטל מאת ה'**,²⁹ ואת תחיית המתים, שיקיץ וירנן שוכני עפר - **טל**

20. סוכה לז ע"ב; שם, לח ע"א; מנחות סב ע"א.

21. ויקרא רבה, פר' כח פיס' ה.

22. שיר השירים רבה, פר' ח פיס' ה.

23. הושע ו, ג.

24. ספרי האזינו, פיס' שו.

25. הובא גם ברש"י, דברים לב, ב, ד"ה תזל כטל.

26. נתן שלם, 'הטל במקרא ובתלמוד', סיני כא, עמ' קכ, מביא דוגמאות אלו ודוגמאות נוספות לדימויי הטל במקרא.

27. תהילים קי, ג.

28. תהילים קלג, ג.

29. מיכה ה, ו.

אורות.³⁰ מצד אחר, בשל אופיו הבלתי יציב, משמש הטל גם כמשל שלילי לחסד בן חלוף - וחסדכם כענן בוקר וכטל משכים והולך.³¹

ב. טל בהלכות תפילה

1. הזכרת הטל בברכת גבורות

אף על פי שמזכירים 'מוריד הגשם' בברכת גבורות בתפילת 'שמונה עשרה', אך בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר לפי שאין נעצרים.³² ואף טל של ברכה, שיכול להיעצר, גם אותו לא חייבו חכמים להזכיר, שאף על פי שהוא צריך לעולם, היות שהוא אחד מסוגי הטל, 'אין הגבורה ניכרת בו'.³³ מכל מקום אם בא להזכיר - מזכיר, כי יש בירידת הטל גבורה, שיורד בכל יום ואינו נמנע.³⁴ בירושלמי אמרו שאין מזכירים גשמים עד מוסף ביום אחרון של סוכות, ובערבית ושחרית עדיין אומרים 'מוריד הטל', כדי שיצאו כל המועדות בטל, שהטל סימן יפה לעולם.³⁵

אומנם מבחינת התועלת החקלאית, מקובל שאוצרות טללים נפתחים מפסח ואילך, שהוא זמן סיום הגשמים, ומשום כך התקינו לומר בפסח 'מוריד הטל'. אבל אם נבדוק את פסוקי המקרא, בהקשר לזמן שבו באים הטללים, נמצא שהם מצויים בכל ימות השנה.³⁶ יש דין נוסף הקשור להלכות תפילה: גם אם אמר מפריח הטל (שלא ירד כלל), אין מחזירין אותו,³⁷ כי אין בדבריו כלום. להלכה, יש מחלוקת מנהגים: יש הנוהגים להזכיר רק בימות החמה,³⁸ ויש המזכירים גם בימות החמה וגם בימות הגשמים. ויש הנוהגים שאין מזכירים כלל 'מוריד הטל' בימות החמה,³⁹ וכך נוהגים בני אשכנז בחו"ל.⁴⁰ אלה רק אומרים 'מחיה מתים אתה רב להושיע... מכלכל חיים בחסד'.⁴¹ ולדברי הכול, אין מחזירים אותו, אם לא הזכיר טל בימות החמה.

30. ישעיהו כו, יט; בעניינו של הטל לתחיית המתים, עיין במאמרו של הרב אוריאל עיטם, 'טל שעתיד להחיות בו את המתים', צהר כא, עמ' 43-52 תשס"ה.

31. הושע ו, ד.

32. ברייתא בגמ' תענית ג ע"א; ובירושלמי פ"א ה"א.

33. ריטב"א, תענית ג ע"א.

34. אבודרהם השלם, סדר שחרית של חול ופירושה, שמונה עשרה, עמ' קח.

35. ירושלמי פ"א ה"ב.

36. נתן שלם, 'הטל במקרא ובתלמוד', סיני כא, עמ' קכב.

37. תענית ג ע"ב.

38. טור, או"ח סי' קיד, בשם מנהג ספרד - וכך נוהגים כיום החסידים ועדות המזרח.

39. טור, שם, למנהג אשכנז.

40. רמ"א, לשו"ע או"ח סי' קיד סעי' ג. ועי' מג"א, לשו"ע שם, ס"ק ד: 'אף שאין חובה לאומרו, מ"מ טוב לאומרו כדי שיהיה לברכה'.

41. הפרושים בא"י נוהגים כמו הספרדים והחסידים, שאומרים 'מוריד הטל' בימות החמה, אך הם מוסיפים 'משיב הרוח' ואומרים גם בקיץ 'משיב הרוח' ומוריד הטל, וכך נדפס בסידור הגר"א, אזור אליהו, הוצאת כרם אליהו, ירושלים תשס"ח. ובהערות שם מביא ראייה לתוספת זו, שהרי בפיוט לטל במוסף יו"ט ראשון של פסח בנוסח אשכנז מסיים: 'שאתה הוא ה' אלוקינו משיב הרוח ומוריד הטל'. זאת לעומת תיקון הטל שבנוסח עדות המזרח, שבו אומרים בפיוט רק מוריד הטל. וכך גם משמע

2. שאלת טל בברכת השנים

מטבע הברכה בברכת השנים בקיץ הוא 'ותן ברכה', ובחורף - 'ותן טל ומטר לברכה'. ואף על פי שאין הטל נעצר, מבקשים שהטל יהיה לברכה. ויש נוהגים לומר בימות החמה במפורש 'ותן טל לברכה'.⁴² גם לפי מנהגי עדות המזרח, כשאומרים בקיץ 'ברכנו' - מזכירים בברכה 'וברך שנתנו בטללי רצון ברכה ונדבה', לעומת הנאמר בחורף - 'וברכה בגשמי רצון ברכה ונדבה'. ולהלן נראה שנוסח זה, 'ותן טל לברכה', גם הוצע כפשרה במחלוקת הפוסקים בעניין שאלת הגשמים בחצי הכדור הדרומי.

3. ברכת השנים בחלק הדרומי של כדור הארץ

ה'שלחן ערוך' (או"ח סי' קיז סעי' א) פוסק:

ברכת השנים צריך לומר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר ומתחילין לשאול מטר בחו"ל בתפילת ערבית של יום ס' אחר תקופת תשרי [כיום, זה 5 בדצמבר] ובא"י מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון.

ושם בסעיף ב:

יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפי' עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה.

הדוגמאות שה'שלחן ערוך' הביא, של ארצות ספרד ואשכנז, הן ארצות בחצי הכדור הצפוני, ושם תיקנו לומר 'ותן טל ומטר' בחורף 'ותן ברכה' בקיץ. ארצות אלו בחצי הכדור הצפוני, הצריכות למטר בימות החמה, הן חריגות ודין כיחידים. אך מה דינם של מקומות בחצי הדרומי של כדור הארץ, שם בחודש מרחשון מתחיל קיץ, ובניסן חורף? מה הדין במקום שכל הארצות צריכות למטר, כי אלו אינם ימות החמה? האם יאמרו שם 'ותן טל ומטר' בניסן? או שחצי הכדור הצפוני קובע לכולם, ואם יאמרו בחצי הדרומי 'מוריד הגשם' בניסן לא יצאו חובת תפילה? שאלה זו עולה כי הדין הוא 'אם שאל מטר בימות החמה או לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירים אותו',⁴³ ולא יצא ידי חובת תפילה.

נחלקו בדבר הרא"ש בדעת הרמב"ם והריטב"א. הרמב"ם בפירושו למשנה (תענית פ"א מ"ג) פוסק שהלכה כר"ג ששואלים בז' במרחשון:

וכל זה בארץ ישראל וכל שהוא דומה לה. וכן כל מה שייאמר הלאה בזמני התעניות אינו אלא בא"י וכל מקום שאוירו קרוב לאוירה. אבל בשאר הארצות, הרי תהיה השאלה בזמן הראוי לגשמים באותו המקום, והרי אותו הזמן כאילו הוא שבעה במרחשון... לפי שיש ארצות, שאין זמן הגשמים מתחיל אלא מניסן, ויש

מפשטות לשון הגמ' תענית ג ע"א: 'בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר. ואם בא להזכיר מזכיר', וברש"י ד"ה בטל וברוחות: 'משיב הרוח ומוריד הטל'.

42. טור, או"ח סי' קיד: 'ובספרד נוהגין לשאול טל בימות החמה, שאומרים ותן טל לברכה'; בספר המועדים בהלכה, לרב זוין, עמ' קצה, מובא שנוסח זה נמצא כיום בסידור אוניון בלבד.

43. שו"ע, או"ח סי' קיז סעי' ג-ד.

ארצות שבמרחשון יהיה בהם קיץ, ואין הגשמים בו לברכה אלא מאבד ומשמיד. ואיך ישאלו אנשי אותו המקום גשמים במרחשון, **האם אין זה שקר?! זה דבר נכון וברור.**

הרא"ש⁴⁴ דייק מדברי רמב"ם אלו שכמו שאין לומר בארצות אלו 'ותן טל ומטר לברכה' במרחשון, כי זה שקר, כך יש לומר 'ותן טל ומטר' בארצות אלו מניסן, שאז היא עונת הגשמים, כדי לומר אמת. אולם הריטב"א⁴⁵ חולק על הרא"ש והרמב"ם, ולפיו קבעו חז"ל שני זמנים בלבד; ז' במרחשון ושישים יום לתקופה, ואין זמן שלישי: ויש מקומות שנהגו לשאול בט"ו במרחשון, כדאמר מעיקרא לעיל (ד' ב') הא לן והא להו וזה ודאי אינו מנהג יפה כלל לפי מה שביררנו למעלה, שאין לנו זמן שלישי.⁴⁶

לכן לפיו אין לומר בשום מקום בעולם 'ותן טל ומטר' בקיץ.⁴⁷ רוב פוסקי דורנו פסקו כריטב"א⁴⁸ ובהם ר' יצחק אלחנן מקובנא⁴⁹ (במכתב לרב הירשוביץ ממלבורן-אוסטרליה):

דעפ"י דין הם חייבים להזכיר ולשאול גשמים וכמו במדינתנו. ואף במקומות שאין צריכים לגשמים גם כן צריכים להזכיר ולשאול גשם בימי החורף כמבואר בשו"ע קיז בלי שום חולק. ולדברי השו"ע אנו שומעין וכן נהגו בכל המדינות ובכל תפוצות ישראל בכל מקומות מושבותיהם ויפה הורה כת"ר ואין לשנות. אולם חלק מן הפוסקים,⁵⁰ ובתוכם הרב חיים שבת, ⁵¹ מצדדים בדעת הרא"ש והרמב"ם, שאין מזכירים ושואלים גשמים בברזיל בכל השנה. ואם יצטרכו גשמים בימות החמה (שלנו), ישאלו ב'שומע תפילה'. הרב אריה לייב ראשקעס⁵² מצא עצה ותחבולה לצאת ידי חובת כל הדעות: ב'גבורות' יזכיר כל השנה 'משיב הרוח ומוריד הטל', ובשאלה בברכת השנים יגיד כל השנה **'ותן טל לברכה'**, וכך יוצא ידי חובת תפילה ואין צריך

44. שו"ת הרא"ש, כלל ד תשובה י.

45. חידושי הריטב"א, תענית י ע"א.

46. ולפי דעתו זו גם דעת הרי"ף.

47. נראה שיסוד המחלוקת הוא אם תקנת חכמים היא רק הנוסח של השאלה וההזכרה, אבל לא תיקנו באיזה מקום בעולם לומר זאת, וכל מקום יאמר את הנוסח בזמן שראוי לו (רמב"ם), או שעצם התקנה הייתה לומר **'מוריד הגשם' ו'ותן טל ומטר' בכל המקומות מחשון ומוריד הטל' ו'ותן ברכה' בכל המקומות מניסן** (ריטב"א), ולכן א"א לשנות את התקנה אפילו במקום שזמן הגשמים שם שונה.

48. ר"ש סלנט, הובא בבית אברהם (הירשוביץ) עמ' 36 שו"ת הר צבי, לגרצ"פ פרנק, או"ח ח"א סי' נו; הרב עובדיה יוסף, שו"ת אוצרות יוסף, סי' ד; מנחת יצחק, ח"ו סי' קעא; הרב בצלאל שטרן, אב"ד מלבורן, הובא בבית אברהם (הירשוביץ) עמ' 41

49. בית אברהם, לרב אברהם עבר הירשוביץ, סי' יא.

50. אשל אברהם (אופנהיים) על שו"ע, או"ח סי' קיז; הר"ש וואזנר, שבט הלוי, או"ח סי' כא: 'אבל במקום שנהפכו הזמנים ומי הגשמים אחר הפסח, בהא לא דיברו הפוסקים. ולא מצאתי לשום פוסק מפורסם שיאמר שאסור אז לשאול גשמים' (אבל הוא לא מוכן להורות למעשה לשנות את המנהג, רק בתנאי שיצטרף עימו פוסק נוסף).

51. רב בסלונקי, בספרו תורת חיים, ח"ג סי' ג.

52. הובא בבית אברהם (הירשוביץ), עמ' 41-42.

לחזור. הסיבה היא שבימות החמה הוא הזכיר טל, ובימות הגשמים אומנם צריך לשאול גשם, אך לדעת כמה ראשונים, אפילו בימות הגשמים⁵³ אין המתפלל צריך לחזור ולהתפלל אם אמר 'ותן טל לברכה'.⁵⁴

ג. טל בהלכות טומאה וטהרה

1. בהכשר לקבלת טומאה

טל נמנה עם שבעת המשקים המכשירים את האוכל לקבל טומאה, שסימנם הם "ד שח"ט ד"ם (יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם ומים). לומדים זאת מן הפסוק: 'וכל משקה אשר יפול מהם' - 'מה מים מיוחדים שאין להם שם לוואי אף אני מרבה טל שאין לו שם לוואי'⁵⁵ ומניין לטל שהוא משקה? שנאמר "וימץ טל מן הגיזה מלוא הספל מים"⁵⁶ - הכתוב קורא לטל הניגר מן הגיזה מים. תנאי נוסף בענייני הכשרת אוכל על ידי משקים הוא שצריך להיות המשקה ברצון הבעלים, אבל אם המשקה נמצא על הפרי שלא ברצון הבעלים, הוא לא מכשיר לקבל טומאה. דין נוסף: אף אם לא ידעו הבעלים על ירידת הטל בשעה שירד, אבל נודע להם מאוחר יותר וזה נוח להם, גם זה מכשיר לקבל טומאה. לומדים זאת מן הפסוק 'וכי יתן מים על זרע', וכתוב בכתוב חסר 'כי יתן', ולמדו בהיקש 'כי יותן דומיא לכי יתן, מה יתן לדעת [ברצון] אף יותן לדעת'.⁵⁷ לכתחילה ברצון, אך בדיעבד אם נוח לו, זה מכשיר.

ברם, יש הבדל בין מי גשמים לטל: מי גשמים אינם מכשירים אלא אם כן החשיב אותם כמשקים, אולם ייתכן שטל מכשיר אף על פי שלא החשיב אותו מתחילה להיות משקה. וכך כותב תוס' במסכת בבא בתרא:⁵⁸ **'ושמא טל חשוב טפי להיות משקה ממי גשמים'**, ואף אם לא החשיב אותו מתחילה משקה, הוא נחשב משקה כמו מים.

2. במי אפר פרה אדומה

יש דין נוסף בדיני טהרה הקשור לטל. מי אפר פרה אדומה, שמהם מזים על טמא מת, הם מקודשים, ואין לערב בהם מים שאינם מקודשים. ולדעת רבי אליעזר במשנה⁵⁹ אם נפלו לתוך צלוחית האפר מים כלשהם, יזה שתי הזאות, כי אולי בהזאה הראשונה אין

53. ואעפ"י שאין ראוי להנהיג לכתחילה מנהג של בדיעבד, שאני התם שכל המציאות היא הפוכה, ונחשבת כדיעבד.

54. ייתכן משום שבמקרא משמש הטל לפעמים כשם נרדף לגשם. כך בדברים לג יג: **'ממגד שמים מטל'**, ומתרגם יונתן בן עוזיאל: **'מטלא ומטרא דנחתין מן לעיל'**; בחגי א, י: **'על כן כלאו שמים מטל'**, ומתרגם יונתן בן עוזיאל: **'פסקו שמיא מלאחתא מטרא'**, ובזכריה ח, יב: **'השמים יתנו טלם'** - והכוונה לגשם היורד מן השמיים.

55. ספרא, שמיני פרשה ח.

56. שופטים ו, לח.

57. בבא מציעא כב ע"ב.

58. תוס', ב"ב צז א ד"ה לא צריכא.

59. משנה פרה פ"ט מ"א.

מים מקודשים כלל. אך אם ירד לתוכם טל, דעת רבי אליעזר היא שיניח את הצלוחית בחמה והטל עולה,⁶⁰ והמים הנשארים כשרים להזאה.⁶¹

ד. טל בהלכות המץ

להלכה, הטל מחמיץ כמו מים.⁶² אומנם בירושלמי⁶³ יש מחלוקת אמוראים: אחד מתיר להניח חיטים על עשבים שירד עליהם טל ואינו חושש שתחמצנה, ואוסר לשים חיטים על עפר לח, ואחד מתיר לשים על עפר לח, ואוסר על עשבים לחים. אך כבר אמרו שם בגמרא, שגם לדעת המתיר, מדובר רק לאחר שש שעות, שהטל כבר התנדף.

ה. טל בהלכות שבת

באיסור מוציא מרשות לרשות בשבת, קבעו חכמים לכל דבר שיעור שהוא המינימום הראוי לשימוש. במשנה⁶⁴ שיעור המים שאסור להוציא הוא כדי לשוף בהם את הקילור. הקילור היא תרופה העשויה ממשחה יבשה, וצריך לשים בה מעט מים, כדי שיהיה אפשר למרוח אותה על העין לריפוי. ברם, בירושלמי⁶⁵ מובא ששיעור זה הראוי לקילור בעין הוא רק בטל, אך במים רגילים השיעור הוא כדי להדיח פני מדוכה. וב'קרבן העדה' (לירושלמי שם):⁶⁶

שהן טובים לעיניים ובהן שפין את הקילור. ברם באילין דידן - אבל בסתם מים צריך שיעורא רבא, כדי לשוף בהן המדוכה.
הרמב"ם בהלכות שבת (פי"ח ה"ב) פסק כירושלמי. בהלכה א כתב: 'המוציא דבר מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י אינו חייב עד שיוציא ממנו שיעור שמועיל כלום, ובהלכה ב שם פסק: 'טל, כדי לשוף את הקילורית... ומים כדי לרחוץ פני מדוכה'.

ו. ייחודו של הטל בהגות ובמהשבת החסידות

1. טל - אהבה; גשם - יראה

עולם המחשבה בונה על היסודות שנאמרו לעיל, בדבר ייחודו של הטל, את הרובד הרעיוני והפנימי.

60. הרע"ב למשנה שם מפרש שדרך הטל לעלות כנגד החמה, וכן הוא אומר 'ותעל שכבת הטל'.
61. להלכה, אין הדין כר"א אלא כחכמים, שפוסלים גם טל.
62. שו"ע, או"ח סי' תסו סעי' ה.
63. ירושלמי פסחים פרק ג סוף ה"א.
64. משנה שבת פ"ח מ"א.
65. ירושלמי שבת פ"ח ה"א.
66. קרבן העדה לירושלמי שם, ד"ה באילין מיא דטלא.

ה'אלשיך' הקדוש, בפירושו לעמוס,⁶⁷ רואה בהבדל שבין הגשם והטל את ההבדל שבין יראה לאהבה: הגשם מחיה את העולם, אבל **בזעף**, ולפעמים הוא אף **סימן קללה**, כשיורד בקיץ. הכתוב מדמה את ירידת הגשם לפעולת עריפה - 'ערוף כמטר לקח'.⁶⁸ לכן הגשם מסמל את הייסורים ואת מידת היראה. לעומתו הטל יורד **בנחת**, וגם בקיץ אינו סימן קללה, והכתוב מייחס לו פעולה 'רכה' - 'תזל כטל אמרתי'. לכן מסמל הטל את מידת האהבה. על פי זה יובנו הדימויים בדברי הנביא הושע, שמעודד את ישראל לשוב בתשובה מאהבה, ולא להסתפק בתשובה מיראה. זאת מכיוון **שבתשובה מיראה**, ההנהגה היא 'יבא כגשם לנו',⁶⁹ שהוא ייטיב לנו, אבל ע"י ייסורים, ואילו **בתשובה מאהבה**, ההנהגה תהיה בשובה ונחת - 'אהיה כטל לישראל'.⁷⁰

2. טל - מאיתערוותא דלעילא

על יסוד המציאות ש'טל לא נעצר לעולם', מביא ה'ליקוטי תורה'⁷¹ שכל דבר שאין לו הפסק, מקורו הוא מהעליונים, כי יש בהם יסוד נצחי. לעומת זאת גשם, שיכול להיעצר, מראה שהוא מוגבל, כי מקורו הוא מהתחתונים המוגבלים. אפילו אליהו, שאמר 'אם יהיה טל ומטר', לא פעל אלא לעצירת המטר ולא הטל,⁷² כי אין לו שליטה על הטל שמקורו מלמעלה. כך הבין גם השם משמואל⁷³ את הביטוי 'טל לא נעצר לעולם' - כל דבר שבא מאיתערוותא דלתתא יכול להיפסק, כי הוא טל לא נפסק, כי הוא שייך לעולם עליון, שמשפיע אף בלא התעוררות דלתתא.

לכן הזמן המתאים ביותר להזכרת הטל הוא פסח, 'שנותנין השפעות מן השמים בחדש עליון, אף על פי שאין זוכים מפאת מעשיהם'.⁷⁴ זו הסיבה שהפיוט (בקהילות אשכנז) של טל בתפילת מוסף של פסח הוא בסדר תשר"ק, מהמילים: טל תן לרצות ארצה, שיתנו ברכה בדיצה, עד - טל בו תברך מזון, במשמנינו אל? הי רזון, אימה אשר הסעת כצאן, אגא תפק לה רצון בטל, רוצה לומר שהקב"ה משפיע מלמעלה למטה.⁷⁵ לעומתו הפיוט לגשם מסודר לפי סדר א"ב, שבא מלמטה למעלה, מהמילים: זכור אב נמשך אחרך כמים. ברכתו כעץ שתול על פלגי מים, עד - זכור שנים עשר שבטים שהעברת בגזרת מים. שהמתקת למו מרירות מים. תולדותם נשפך דמם עליך כמים. תפן כי נפשנו אפפו מים.

67. עמוס ה, יד ד"ה 'דרשו טוב ואל רע'.
 68. דברים לב ב.
 69. הושע ו ג.
 70. הושע יד ו.
 71. ליקוטי תורה, עקב דף יד ע"ב.
 72. שם, שה"ש עמ' 68.
 73. שם משמואל, ויקרא עמ' צט.
 74. שם משמואל, ויקרא עמ' קו.
 75. פרי צדיק, ויקרא דף כד.

גם הרב הדרי⁷⁶ מביא ראיות להתאמה שבין הטל ובין הפסח, ששניהם באים מלמעלה. ראשית, עצם שם החג, שמראה על פסיחה וחיפזון בגאולה, 'שכיוון שהאל חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם אלא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות'.⁷⁷ 'סוד הגאולה האמיתית - פסח, פסיחה, דילוג. ניתוק מכורח סיבה ומסובב, ניתוק משעבוד לחשבונות הזמן'.⁷⁸ ובפרקי דרבי אליעזר פרק לב: 'אוצרות טללים נפתחים בזה הלילה'.⁷⁹ 'וטל הוא סודו של פסח. וליל הסדר הוא סדר עליון שלמעלה מן הסדר'.⁸⁰ שנית, כך אפשר להסביר את הכינוי '**שבת**' ליום טוב ראשון של פסח ('ממחרת השבת') שמדגיש את הצד האלוקי שאינו תלוי במעשה אדם. 'וידוע שקדושת שבת היא קביעה וקיימא, מה שהש"י מקדשו ואין תלוי בהשתדלות אדם כלל'.⁸¹ (שלא כמו ביום טוב, שבית דין מקדש). שלישי, 'בפסח נידונין על התבואה',⁸² ומסביר השפת אמת:⁸³

ויש לומר דג' מועדות משפיעין שפע לבני חיי ומזוני. ובפסח מתברך המזון. לכן מברכין טל **כי הטל דק ורוחני יותר מהמטר**, שהוא בגשמיות יותר והוא לרמוז על גאולת המזון.

3. טל ומועדים - קשר אלוקי קבוע

הרב עוזי קלכהיים מעמיק בדברי הירושלמי⁸⁴ שמסביר מדוע קבעו את תפילת הגשם ליום טוב אחרון של סוכות ואת תפילת הטל ליו"ט ראשון של פסח: '**כדי שיצאו המועדות בטל** מפני שהטל סימן יפה לעולם'. הקשר הפנימי שבין המועדות ובין הטל הוא **הקשר הקבוע; הטל מסמל קביעות** כי הוא יורד תמיד, ואילו בקשת הגשמים היא עונתית, ובימות החמה היא סימן קללה.

המועדים דומים לטל, כי גם הם **מראים על קשר קבוע שבין ישראל לאביהם שבשמיים**. וברגלים, היו מראים לעולי הרגלים כמה גדולה חיבתם וחיבתם לפני המקום, על ידי שהיו מראים להם את הכרובים מעורים זה בזה, עד שלא ניתן לנתק ביניהם, ובזה הביעו את הקשר שלא ינתק בין ישראל לקב"ה. לכן התקינו חכמינו את הזכרת הטל **בכל הרגלים**. יותר מזה, הטל היורד תמיד **והנצרך תמיד** בא ללמדנו 'שהענין הא-לוהי הוא חלק קבוע בחיים, שאי-אפשר לצייר את החיים האנושיים בלעדיו'.⁸⁵

76. הרב ישעיהו הדרי, שבת ומועד בשביעית, ח"ב עמ' 383-387.

77. שהש"ר ב.

78. הרב י' הדרי, שם עמ' 386.

79. משנה ברורה, ס' קיד ס"ק ג: 'אם לא אמר מוריד הגשם **בליל פסח** אינו חוזר'.

80. הרב י' הדרי, שם (הערה 12).

81. רבי צדוק הכהן, מחשבות חרוץ ס' י'.

82. משנה ר"ה פ"א מ"ב.

83. שפת אמת, פסח תרל"ו ד"ה ובפסח.

84. ירושלמי תענית פ"א ה"ב.

85. הרב עוזי קלכהיים, נדלה מאתר ישיבה, 'כדי שיצאו המועדות בטל'.

4. טל של תחיית המתים

הרב אוריאל עיטם⁸⁶ בונה על יסוד מרכיב הקביעות של הטל את הקשר בין הטל לתחיית המתים, כי קביעות מראה על **נצח**, על חיים שאין להם הפסק. וכך בנבואת ישעיה:⁸⁷ 'יחיו מתים, נבלתי יקומו; הקיצו ורננו שוכני עפר, כי **טל אורות טלך** וארץ רפאים תפיל'. מכוח טל אורותיו של הקב"ה יקיצו שוכני עפר. גם דוד המלך בספר תהילים⁸⁸ משייך את הטל לחיי הנצח: '**כטל חרמון** שיורד על הררי ציון, **כי שם ציוה ה' את הברכה חיים עד העולם**'.

רק דבר שתכונתו היא קיום תמידי, שאינו נעצר, כמו הטל, יכול לתת לאחרים חיים בלתי פוסקים. לגשם יש הפסק, וגשם חזק מדי גם עלול להזיק. לעומתו הטל הוא תופעה שכולה טוב, שביסודה אין בה נזק. 'כשם שטל זה אין מזיק לכל בריה, כך צדיקים לעתיד לבא ניזונין מזיו השכינה ואינן ניזוקין'.⁸⁹ הטל, שכולו טוב, נמשל לצדיקים לעתיד לבוא, שאין בהם רע, כי אם רק טוב.

86. הרב אוריאל עיטם, 'טל שעתיד להחיות בו את המתים', צהר כא (תשס"ה), עמ' 44.

87. ישעיהו כו, יט.

88. תהילים קלג, ג.

89. ילקוט שמעוני, הושע ס' תקלג; שם, תהילים ס' תשמח.